

NUSIKALSTAMOS VEIKOS PAVOJINGO POBŪDŽIO SUVOKIMAS TYČIOJE

Doktorantas Skirmantas Bikelis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 84
Elektroninis paštas btk@ltu.lt

*Pateikta 2004 m. rugsėjo 15 d.
Parengta spausdinti 2004 m. lapkričio 28 d.*

Pagrindinės sąvokos: tyčinė kaltės forma, nusikalstamos veikos pavojingas pobūdis, padarinių numatymas.

S a n t r a u k a

Straipsnyje nagrinėjamas tyčinės kaltės formos intelektualinio elemento turinys, konkrečiai – nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas. Analizuojama, kurių nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių suvokimas yra būtinas nustatant kaltininko tyčią, kurių – galimas, bet nebūtinas ir kartu neįrodinėtinas. Daroma išvada, kad kaltininkui nusikalstamos veikos pavojingam pobūdžiui suvokti pakanka suvokti faktines nusikalstamos veikos aplinkybes, taip pat padarinius ir priežastinį ryšį tarp veikos ir padarinių (jei jo padaryta nusikalstama veika yra aprašyta materialiajais sudėtimis), o nusikalstamos veikos objekto ir subjekto požymių suvokimas esant tyčiai nėra būtinas. Taip pat nagrinėjamos kai kurių aplinkybių, kurios turėtų būti kaltininko suvoktos tyčios atveju, suvokimo ypatybės. Mėginama atskleisti, kokius faktinių aplinkybių požymius turėtų suvokti tyčia veikiantis kaltininkas. Įrodinėjama galimų nusikalstamos veikos padarinių numatymo esminė reikšmė nusikalstamos veikos pavojingumo suvokimui. Analizuojamos priežastinio ryšio suvokimo ypatybės esant tyčinei kaltės formai.

Įvadas

Absoliuti dauguma Lietuvoje užregistruojamų nusikalstamų veikų yra tyčinės. Tiriant iki 95 proc. nusikalstamų veikų prokurorams ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams tenka įrodinėti kaltininko tyčią [1, p. 302]. Taigi tyčios sampratos klausimai yra aktualūs beveik kiekvienoje baudžiamajoje byloje.

Tyčią, kaip tam tikrą kaltininko psichinį santykį su daroma nusikalstama veika, apibūdina du elementai – intelektualinis ir valinis. Baudžiamosios teisės teorijoje priimta laikyti, taip pat tai įtvirtina ir Lietuvos Respublikos baudžiamajo kodekso (toliau – BK) 15 str., kad intelektualinį tyčios elementą sudaro nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas. Nusikalstamosiose veikose, baudžiamajame įstatyme aprašytose materialiosiomis sudėtimis, tradiciškai (taip pat ir BK) išskiriamas dar vienas intelektualinio elemento aspektas – numatymas, kad dėl asmens veikos gali atsirasti BK numatyti padariniai.

Pažymėtina, kad BK formuluotė „suvokė nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį“ yra labai abstrakti. Ji tiesiogiai neatskleidžia, ką konkrečiai (kokias nusikalstamos veikos aplinkybes) turėtų suvokti kaltininkas. Be to, ją suprantant pažodžiui, galima priėti prie išvados, kad kaltininko tyčia yra tik tuomet, kai jis pats padarytą nusikalstamą veiką vertina (suvokia) kaip pavojingą (pavyzdžiui, kaltininkas, neteisėtai laikęs narkotines medžiagas, gali teigti nesuvokiąs, ką blogo (pavojingo) jis padarė). Tačiau toks aiškinimas būtų netikslus. Nustatant tyčią neturi reikšmės, ar kaltininkas savo nusikalstamą veiką vertina kaip pavojingą, ar ne. Preziumuojama, kad kiekvienas nusikalstamos veikos subjektu galintis būti asmuo, suvokiantis nusikalstamos veikos aplinkybes, kartu suvokia ir nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį. Įtvirtinus šią prezumpciją, įrodinėjant tyčią pakanka nustatyti, kad kaltininkas suvokė aplinkybes, kurioms esant baudžiamasis įstatymas nusikalstamą veiką vertina kaip pavojingą. Taigi šio straipsnio tikslas – atskleisti tyčios intelektualinio elemento turinį sukonkretinant, kokius nusikalstamos veikos požymius veikos darymo metu turi suvokti kaltininkas, kad būtų galima daryti išvadą, kad jis suvokė nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį.

Nusikalstamos veikos pavojingumą apibūdina praktiškai visi nusikalstamos veikos požymiai, aprašyti baudžiamajame įstatyme. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – AT), formuodamas vienodą teismų praktiką, išskiria tokius nusikalstamos veikos pavojingumo nustatymo kriterijus: įstatymo ginamos vertybės, į kurias kėsinamasi nusikalstama veika, žalingų padarinių turinys, nusikalstamos veikos dalykas, būdas, įrankiai ir priemonės, laikas ir vieta, taip pat kaltės forma, tyčios kryptingumas, tikslai, motyvai, neatsargumo laipsnis [2, 3].

Nusikalstamos veikos pavojingumą apibūdina įvairūs jos subjektyvieji ir objektyvieji požymiai, tačiau tai nereiškia, kad tyčia veikiantis asmuo privalo visus juos suvokti. Baudžiamosios teisės teorijoje sutariama, kad nustatant, ar kaltininkas suvokė nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį, pakanka nustatyti, kad jis suvokė objektyviuosius nusikalstamos veikos požymius. Kita vertus, nėra vienos nuomonės, kurių objektyviųjų nusikalstamos veikos požymių (objekto, veikos, padarinių, priežastinio ryšio, fakultatyviųjų požymių, subjekto) kaltininko suvokimas yra būtinas, kad nusikalstamą veiką būtų galima pripažinti padarytą tyčia.

Faktinių aplinkybių suvokimas tyčioje

Baudžiamosios teisės teorijoje vieningai sutariama, kad būtina nusikalstamos veikos pavojingumo suvokimo prielaida yra faktinių nusikalstamos veikos aplinkybių suvokimas. Faktinės nusikalstamos veikos aplinkybės – tai daroma veika bei fakultatyvieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai, jeigu jie yra numatyti konkrečioje nusikalstamos veikos sudėtyje – veikos darymo būdas, naudojamos priemonės ar įrankiai, dalykas ar nukentėjusysis, veikos darymo laikas, vieta. Nenustačius, kad kaltininkas veikos darymo metu suvokė visas faktines aplinkybes, aprašytas inkriminuojamos nusikalstamos veikos sudėtyje, negalima laikyti, kad jis nusikalstamą veiką padarė tyčia.

Faktinės aplinkybės suvokimas – tai suvokimas visų jos požymių, kurie yra reikšmingi baudžiamosios teisės prasme. Reikšmingi tokie požymiai, kurie 1. padeda išoriškai išskirti aplinkybę iš visų kitų aplinkybių visumos ir 2. parodo jos specifinį socialinį turinį. Taigi faktinės aplinkybės suvokimas apima du būtinus aspektus – aplinkybės fizinių savybių suvokimą ir jos socialinės reikšmės (turinio) suvokimą. Savo ruožtu nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių socialinis turinys gali turėti du savarankiškus, bet tarpusavyje susijusius aspektus – materialųjį ir formalųjį.

Kaip pavyzdį paimkime vieną iš tyčinių nusikalstamų veikų, aprašytų BK 259 str. 1 dalyje – neteisėtą narkotinių medžiagų gabenimą. Šioje nusikalstamoje veikoje galime išskirti dvi faktines aplinkybes – veiką ir jos dalyką. Pasigilinkime, kaip turėtų būti suvoktas šios nusikalstamos veikos dalykas, kad kaltininką galėtume pripažinti veikusį tyčia.

Narkotinių medžiagų fizinės savybės pasireiškia tuo, kad tai yra materialaus pasaulio daiktai, turintys savo agregatinę būseną (paprastai tai kietos arba skystos medžiagos), yra tam tikros formos, spalvos, kvapo ir t. t. Visos arba pavienės šios savybės padeda išskirti narkotinę medžiagą iš kitų daiktų visumos. Taigi kaltininkas suvokia daromos nusikalstamos veikos dalyko fizines savybes tada, kai jis suvokia, kad jis gabena daiktus, kurie turi fizinius požymius, kuriais pasižymi ir narkotinės medžiagos, ir neturi požymių, gabenantį daiktą skiriančių nuo narkotinių medžiagų. Jei, pavyzdžiui, asmuo nežino, kad jo bagaže esama maišelių su milteliais (kurie į jo bagažą buvo įkišti aerouoste pašalinio asmens arba kurie buvo paslėpti pliušiniame meškiuke, kurį paprašyta pergabenti, ir pan.), vadinasi, jis nesuvokė veikos dalyko fizinių savybių, ir jo veika negali būti vertinama kaip tyčinė.

Jeigu asmuo sąmoningai priima į savo bagažą gabenti miltelius (kurie iš tiesų yra narkotinės medžiagos), jis suvokia savo veikos dalyko fizines savybes. Bet tai nereiškia, kad asmuo suvokia veikos dalyką. Fizinių dalyko savybių suvokimas nėra pakankamas, nes įvairios medžiagos (pvz., vaistai) gali turėti tokių pačių požymių kaip ir narkotinės medžiagos ir niekaip išoriškai nesiskirti nuo jų. Asmuo turi suvokti, kad priima gabenti būtent narkotines medžiagas, t. y. be gabenamos medžiagos fizinių savybių, turi suvokti ir jos socialinį turinį.

Faktinės aplinkybės socialinis turinys gali būti apibūdinamas dviem aspektais – materialiu ir formaliu. Materialus aplinkybės aspektas apibūdina jos reikšmę visuomeniniam gyvenimui, o formalus – teisės norminių aktų jai suteikiamą prasmę¹. Narkotinių medžiagų socialinio turinio materialusis aspektas pasireiškia tuo, kad jos „dėl kenksmingo poveikio ar piktnaudžiavimo jomis sukelia sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų, ar pavojų žmogaus sveikatai“ [4]. Šiam aspektui galima priskirti ir tai, kad narkotinių medžiagų sukulto sveikatos sutrikimo tiesioginiu padariniu dažnai būna ligonio socialinė degradacija. Aptariamų medžiagų formalusis socialinio turinio aspektas – medžiagos apibrėžimas teisės norminiuose aktuose kaip narkotinės medžiagos, konkrečiai – įtraukimas į Sveikatos apsaugos ministro patvirtintus Narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus [5].

Keltinas klausimas, kurį iš šių veikos dalyko socialinio turinio aspektų turi suvokti medžiagas gabenantis asmuo, kad galėtume jį pripažinti tyčia gabenus narkotikus? Ar būtini jie abu, ar pakaktų vieno, ar pakaktų kurio nors iš jų?

Norint atsakyti į šiuos klausimus reikia nuspręsti, kurie dalyko požymiai padeda kaltininkui suvokti daromos nusikalstamos veikos pavojingumą.

Akivaizdu, kad asmens suvokimas, kokį poveikį žmonėms gali padaryti jo turima medžiaga (jos materialiojo socialinio turinio suvokimas), sudaro realias prielaidas jam suvokti ir visos daromos nusikalstamos veikos pavojingumą. Pavyzdžiui, nelegalus narkotinių medžiagų platintojas paprastai bendrais bruožais žino, kokį poveikį žmonėms daro jo platinamos narkotinės medžiagos, nors jis gali tiksliai nežinoti medžiagų oficialaus pavadinimo ir juolab nenutuokti apie narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų egzistavimą ir apie tai, ar jo platinama medžiaga įtraukta į juos, ar ne. Tačiau suprantama, kad šių žinių neturėjimas (formalaus savo veikos dalyko turinio nesuvokimas) jam netrukdo suvokti daromos nusikalstamos veikos pavojingumo.

Kita vertus, asmuo, niekada negirdėjęs apie jam siūlomos platinti medžiagos poveikį žmonėms, bet žinantis jos pavadinimą ir kad ši medžiaga yra įtraukta į minėtus sąrašus (t. y. suvokiantis formalųjį dalyko socialinio turinio aspektą), taip pat suvokia dalyko savybes, lemiančias nusikalstamos veikos pavojingumą. Taip teigti galima todėl, kad socialinio turinio formalus ir materialus aspektai yra tiesiogiai susiję. Materialusis turinys yra formaliojo pagrindas, nes į teisės norminiais aktais patvirtintus narkotinių medžiagų sąrašus įtraukiamos

¹ Materialųjį socialinio turinio aspektą turi visos aplinkybės, esančios BK numatytų nusikalstamų veikų sudėčių požymiai, o formalųjį aspektą turi tik tos aplinkybės, kurių teisinę prasmę atskleidžia BK (sąvokų išaiškinimuose) ar kiti teisės norminiai aktai (pvz., aplinkybės „šaunamasis ginklas“ formalusis turinys atskleistas Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo 2 str. 2 p. (Žin., 2002. Nr. 13–467), 178 str. minimos aplinkybės „svetimas turtas“ formalųjį turinį atskleidžia visa sistema Civilinio kodekso ir kitų norminių aktų nuostatų).

tik tokios medžiagos, kurios pasižymi minėtu materialiuoju socialiniu turiniu. Taigi kiekvienas asmuo, suvokiantis formalųjį faktinės aplinkybės požymį, kartu bendrais bruožais įsivaizduoja ir jos materialųjį turinį. Pavyzdžiui, niekad os akyse nematę meklokvalono ir apie jį nežinodami nieko daugiau, kaip tik tai, kad ši medžiaga įtraukta į narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašą, kartu galime suvokti jos materialųjį socialinį požymį, o būtent, kad meklokvalonas, kaip ir visos narkotinės arba psichotropinės medžiagos, gali sukelti sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jo, ar pavojų žmogaus sveikatai.

Taigi galima daryti išvadą, kad, be aplinkybės fizinių savybių, kaltininkui pakanka suvokti nors vieną faktinės aplinkybės socialinio turinio aspektą, kad būtų galima teigti, kad jis atitinkamą faktinę aplinkybę suvokė iki galo, t. y. suvokė visus baudžiamajai teisei reikšmingus tos aplinkybės požymius.

Formaliojo aspekto suvokimas yra pakankamas aplinkybės socialiniam turiniui suvokti. Tačiau šis aspektas yra sudėtingas ir jį nustatant gali kilti teorinių bei praktinių problemų. Panagrinėkime pavyzdį: tarp miestinio autobuso vairuotojo paprašoma paimti siuntinį, kuriame matyti kelios lyg ir vaistų dėžutės, ant kurių užrašyta „Dipipanon“. Dipipanonas – narkotinė medžiaga, įrašyta į antrąjį narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašą, tačiau vairuotojas šito nežino ir nieko bloga neįtardamas paima siuntinį. Vienoje iš stotelių vairuotojas sulaikomas policijos pareigūnų ir jam pareiškiami įtarimai dėl neteisėto tyčinio dipipanono gabenimo pagal BK 259 str. 1 d. Vairuotojas teisinasi, kad jis nesupratęs, kad gabeno narkotikus. Tačiau jam atsakoma, kad dipipanonas, remiantis BK 269 str. pateikiamu narkotinių medžiagų apibrėžimu bei vadovaujantis Sveikatos ministro įsakymu patvirtintais narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašais, yra jo galimai padarytos nusikalstamos veikos dalykas. Kadangi vairuotojas matė, kad gabena būtent dipipanoną, jis negali teigti nesuvokęs, ką gabena. Juolab, kad jei jis ir nežinojęs, kad dipipanonas yra teisiškai pripažintas narkotine medžiaga (įtrauktas į minėtus sąrašus), pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 str. 3 d. bei BK 2 str. 2 d. įtvirtintą principą „įstatymo nežinojimas nuo atsakomybės neatleidžia“¹ jis negali gintis nuo įtarimų teisindamasis norminio teisės akto nežinojimu.

Taigi ar tikrai vairuotojas tyčia gabeno narkotines medžiagas (dipipanoną)?

Būtinai tyčios požymis yra tai, kad kaltininkas suvokia daromos nusikalstamos veikos pavojingumą. Šiame pavyzdyje akivaizdu, kad vairuotojas jo nesuvokė. Ir nesuvokė dėl to, kad priešingai įtarimams, jis vis dėlto nesuvokė, ką gabena. Medžiagos pavadinimo suvokimas dar nereiškia, kad jį žinantis asmuo suvokia medžiagos formalųjį socialinį turinį. Vien tik medžiagos pavadinimas asmeniui gali būti bereikšmis. Medžiagos formalusis socialinis turinys yra platesnė sąvoka ir susideda iš dviejų dalių – medžiagos oficialaus pavadinimo ir fakto, kad tokio pavadinimo medžiaga yra įtraukta į narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus. Tad tik kaltininkui suvokus abi šias dalis galima teigti, kad jis suvokė dalyko socialinį turinį. Mūsų pavyzdyje vairuotojas nesuvokė atitinkamo pavadinimo medžiagos buvimo narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašuose fakto, dėl to negalima teigti, kad jis suvokė gabenamos medžiagos formalųjį socialinio turinio aspektą. Kadangi jis nenutuokė ir apie galimą didipipanono poveikį žmonėms, t. y. nesuvokė materialiojo gabenamos medžiagos so-

¹ Manytina, kad šiame principo žodžio „įstatymas“ nereiktų suprasti paraidžiui. Ši sąvoka čia aiškintina plačiąja prasme ir turėtų apimti ne tik įstatymus, bet ir kitus norminius teisės aktus, taip pat ir pavyzdyje minimą sveikatos ministro įsakymą. Toks aiškinimas visų pirma remiasi tuo, kad aptariamasis principas glaudžiai siejasi su asmenų pareiga laikytis teisės norminių aktų reikalavimų ir yra šios pareigos užtikrinimo prielaida. Kadangi asmenims yra privalomi visų teisės norminių aktų (ne tik įstatymų) reikalavimai, o šių aktų privalomumas būtų praktiškai neįgyvendinamas, jei asmenys neturėtų pareigos domėtis teisės normų reikalavimais ir juos žinoti, tai manytina, kad ir aptariamasis šią pareigą įtvirtinantis principas turėtų būti taikomas ne tik įstatymų, bet visų teisės norminių aktų atžvilgiu. Taip pat atmintina, kad originalo kalba principas skamba *ignorantia iuris neminem excusat*, t. y. teisės (*iuris*), bet ne tik įstatymo (*legi*) nežinojimas nuo atsakomybės neatleidžia. Galiausiai pažymėtina, kad žodžio „įstatymas“ platesnis traktavimas nėra retas aiškinant Konstitucijos nuostatas, pvz., to paties 7 str. 2 d. (šios nuostatos aiškinimą žr. Lietuvos Respublikos konstitucinė teisė. Vilnius, 2002, p. 252 – 253).

cialinio turinio aspekto, tai apskritai negalima teigti, kad jis suvokė socialinę dipipanono reikšmę. Kartu nėra pagrindo kalbėti apie tyčią jo veikoje.

Mūsų pavyzdyje dėl vairuotojo teisės norminių aktų neišmanymo negalima jo patraukti baudžiamojon atsakomybėn (kadangi atsakomybė kyla tik už tyčinį narkotinių medžiagų gabenimą). Čia būtų galima išvelgti prieštaravimą minėtam konstituciniam ir baudžiamosios teisės principui, *įstatymo nežinojimas nuo atsakomybės neatleidžia*. Šio principo reikšmė nustatant asmens kaltę – atskira plati tema. Dabar tik pažymėsime, kad būtina tyčios prielaida – nusikalstamos veikos pavojingumo suvokimas. Jei jo nėra, nesvarbu dėl kokių priežasčių, tegu ir dėl to, kad asmuo pažeidė savo pilietinę pareigą išmanyti teisės norminių aktų reikalavimus, tyčios jo veikoje konstatuoti negalima.

Padarinių numatymo reikšmė suvokiant nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį

Kalbant apie nusikalstamas veikas, baudžiamajame įstatyme aprašytas materialiomis nusikalstamos veikos sudėtimis, nėra vienos mokslininkų nuomonės, ar į nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimo turinį reiktų įtraukti jos padarinių ir priežastinio ryšio tarp veikos ir padarinių suvokimą. Vieni autoriai teigia, kad pavojingo pobūdžio suvokimas ir padarinių numatymas yra savarankiškos tyčios intelektualinio elemento dalys, kiti – kad padarinių numatymas yra neatskiriama nusikalstamos veikos pavojingumo suvokimo dalis.

Rusijos prof. A. Rarogas griežtai atriboja nusikalstamos veikos pavojingumo suvokimo ir padarinių numatymo sąvokas. Jis teigia, kad „suvokimas sietinas su žmogaus psichiniu santykiu su realiais faktais ir aplinkybėmis, esančiomis dabartiniu laiku, o numatymas – į ateitį nukreiptos žmogaus intelekto veiklos produktas, t. y. atspindys tų įvykių, kurie įvyks, turi ar gali įvykti ateityje“ [6, p.18]. Taip pat jis pažymi, kad numatymas nuo suvokimo skiriasi ir dalyku. Numatymo dalykas yra nusikalstamos veikos padariniai [6, p. 18].

Pažymėtina, kad profesorius visiškai teisingai netapatina šių sąvokų, tačiau daro išvadą, kad jos yra savarankiškos, neapsvarstydamas dar vienos galimybės – kad pavojingo pobūdžio suvokimo ir numatymo santykis galėtų būti kaip visumos ir dalies.

Iš prof. A. Rarogo pozicijos, kad pavojingo pobūdžio suvokimas ir numatymas yra savarankiškos sąvokos, logiškai plaukia, kad nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas galimas nenumatant jos padarinių. Tačiau šios išvados pagrindumas kelia rimtų abejonių. Kažin ar galima suvokti visos nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį, nesuvokiant (nenumatant) vieno iš svarbiausių jos požymių – padarinių, kurie didele dalimi lemia nusikalstamos veikos pavojingumą.

Literatūroje išsakoma nuomonė, kad nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį gali atskleisti pati veika, pavyzdžiui, nužudymo atveju – šūvis į žmogaus pusę [7, p.133]. Tačiau manytina, kad nusikalstamosiose veikose, aprašomose materialiomis sudėtimis, atskirai nuo padarinių paimtos veikos pobūdžio vertinimas yra vargiai įmanomas, o vis dėlto mėginant tai padaryti, jis vis tiek daromas atsižvelgiant į galimus veikos padarinius. Pavyzdžiui, vieną šūvį į žmogaus pusę būtų galima vertinti kaip pavojingą gyvybei (šaunant į žmogų iš arti), kitą – kaip nepavojingą (šaunant iš konkrečiam ginklui pernelyg tolimo atstumo ar žmogui slepiantis už patikimos priedangos). Lengvai galima pastebėti, kad apie tai, kad vienu atveju šūvis į žmogų yra pavojingas, kitu ne, sprendžiame remdamiesi jo padarinių prognoze. Tai, manytina, įrodo, kad padarinių numatymas vis dėlto yra neatsiejama nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimo dalis.

Tad laikytina labiau pagrįsta nuomonė tų mokslininkų, kurie išvelgia esminį ryšį tarp nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimo ir jos padarinių numatymo. Rusijos baudžiamosios teisės mokslininkas V. A. Nersesianas rašo: „kaltininko suvokimas, kad jo padaryta veika yra visuomenei pavojingo pobūdžio, yra nulemtas pavojingų visuomenei padarinių numatymo“ [8, p. 35]. Suvokimo ir numatymo santykį jis apibūdina kaip visumos ir

atskiro [8, p. 27] (t. y. dalies). Rusijos baudžiamosios teisės prof. P. S. Dagelis laikosi tokios pačios pozicijos. Jis nurodo, kad „pavojingumo visuomenei suvokimo dalykas yra visa veika apskritai, o numatymo – tik visuomenei pavojingos veikos padariniai“ [9, p. 89].

Pažymėtina, kad gramatiškai aiškinant LR BK 15 str. 2 d. 2 p. bei 3 d. nuostatas, galima prieiti prie išvados, kad tyčios intelektualinis momentas aprašomas taip, lyg suvokimas ir numatymas būtų savarankiškos kategorijos ir kaltininkas pirma suvoktų nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį, o tada numatytų jos padarinius. Tačiau toks įstatymo teksto aiškinimas, remiantis anksčiau išdėstytais argumentais, laikytinas neatitinkančiu realybės. Įstatymo tekstą reiktų suprasti taip, kad šalia nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimo, kaip bendros kategorijos, įstatymų leidėjas išskyrė vieną iš jo sudėtinių dalių – padarinių numatymą.

Atkreiptinas dėmesys, kad padarinių numatymo sąvoka apima ne tik padarinių, bet ir priešastinio ryšio tarp veikos ir padarinių suvokimą. Kaip tiksliai kaltininkas turėtų suvokti priešastinį ryšį, kad būtų galima pagrįstai teigti, kad jis suvokė daromos nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį? Atsakymas į šį klausimą yra analogiškas, kaip ir kalbant apie nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimą. Tyčia darantis veika kaltininkas turi suvokti tik tuos priešastinio ryšio požymius, kurie yra reikšmingi baudžiamosios teisės požiūriu. Jis neprivalo suvokti visų priešastinio ryšio detalių. Pavyzdžiui, žmogus nušauamas šūviu į galvą. BK 129 str. prasme nėra svarbu, kaip tiksliai kaltininkas įsivaizdavo įvykių eigą jam šovus į žmogų: ar kad žmogus turėtų mirti nuo šūvio į galvą, ar į širdį, ar jis turėtų mirti iš karto, ar po kelių dienų. Tai nėra svarbu dėl to, kad BK 129 str. dispozicijoje nėra išskirti jokie specialūs priešastinio ryšio eigos požymiai. Šiuo atveju kaltininko veika vertinant kaip tyčinę svarbu tik tai, kad jis suvoktų, kad aukos mirtis buvo adekvatus (tipiškas, neatsitiktinis) jo veikos (paleisto šūvio) padarinys.

Kitas svarbus klausimas – kiek tikėtina kaltininkas turi laikyti priešastinį ryšį, kad būtų pagrindas nustatyti jo tyčią? Įstatyme (BK 15 str.) minima, kad kaltininkas turi numatyti, kad padariniai *gali* atsirasti. Ar tai reiškia, kad tyčios atveju pakanka bet kokio laipsnio (nuo 100 proc. iki artimo 0 proc.) padarinių kilimo galimybės suvokimo?

Teorijoje vyrauja nuomonė, kad tyčios atveju kaltininkas turi numatyti padarinių kilimą kaip neišvengiamą arba labai tikėtiną (realiai galimą) [žr. 7, p. 137, 157; 10, p. 83, 84, 95].

Kaltininkas numato, kad padariniai kils neišvengiamai tuomet, kai jis yra įsitikinęs, kad jo veika būtinai sukels norimus padarinius (pvz., kai aukai šaunama į galvą iš kelių centimetrų atstumo). Suprantama, realiai dėl įvairių kaltininkui nežinomų aplinkybių įtakos neišvengiamo priešastinio ryšio gali ir nebūti (šautuvas gali užsikirsti ir neiššauti), bet šiuo atveju turimas galvoje kaltininko įsitikinimas, kad padariniai turėtų kilti neišvengiamai.

Padarinių atsiradimas numatomas kaip *realiai galimas* tuomet, kai kaltininkas nėra tikras, kad padariniai kils, bet juos laiko dėsningu priešastinio ryšio vystymosi rezultatu konkrečioje situacijoje. Jei kaltininkas įsivaizduoja, kad padariniai gali kilti panašiose situacijose, bet konkrečioje situacijoje taip neturėtų atsitikti (suvokia tam tikrą aplinkybę, kuri jo situacijoje turėtų užkirsti kelią padarinių atsiradimui), tai yra tik abstrakčios, bet ne realios galimybės suvokimas [žr. 10, p. 95].

Paprastai laikoma, kad padarinių kilimo kaip menkai tikėtino (realiai negalimo) numatymas yra negalimas, kai kaltės forma tyčinė, nes yra nesuderinamas su tyčios valiniu momentu padarinių atžvilgiu – padarinių norėjimu arba sąmoningu leidimu jiems kilti. Logiškai mąstant, asmuo, norintis tam tikrų padarinių, niekada nesielsitų taip, kad, jo manymu, būtų nelabai tikėtina pasiekti norimą rezultatą.

Tačiau šiam teiginiui galima rasti juo suabejoti verčiančių išimčių. Pavyzdžiui, tai atvejai, kai asmuo siekia tam tikro tikslo suvokdamas, kad jo priemonės nėra efektyvios, bet jas naudoja, nes tinkamesnių priemonių neturi. Pavyzdžiui, prie namo valdos motociklais atvažiavę jaunuoliai užgaulioja namo savininką. Netverdamas pykčiu nukentėjęsysis užsiundo nuvažiuojančius jaunuolius šunimi, nors ir supranta, kad dėl neblogos žvyrkelio kokybės ir laipsniškai didėjančio atstumo iki motociklininkų padaryti jiems kokios nors žalos greičiau-

siai nepavyks. Tuo metu nutrūksta vieno iš nuvažiuojančiųjų motociklo grandinė, šuo jį paveja ir apkandžioja. Ar šunį užsiundęs asmuo padarė sveikatos sutrikdymą tyčia ar neatsargiai, galbūt apskritai nekaltai? Manytina, kad atsižvelgiant į visas aplinkybes, šiuo atveju nebūtų pagrindo kaltininko veiką vertinti kaip kazusą (atsiradusius padarinius, nors menkai tikėtinus, kaltininkas numatė, nors konkreti priežastinio ryšio eiga jam galėjo būti ir netikėta). Neatsargia nusikalstamos veikos taip pat negalėtume pripažinti, nes kaltininko noras sukelti padarinius neatitinka nei nusikalstamam pasitikėjimui, nei nusikalstamam nerūpestingumui būdingo kaltininko psichinio santykio su padariniais (BK 16 str.). Taigi lieka vienintelis galimas sprendimas, kad nepaisant to, kad kaltininkas padarinius numatė tik kaip menkai tikėtinus ir netgi suvokė konkrečias aplinkybes, kurios turėtų neleisti kilti norimiems padariniams (akivaizdų motociklo greičio pranašumą prieš šuns greitį), jis veikė (tiesiogine) tyčia.

Taigi, manytina, teisus prof. P. S. Dagelis, teigdamas, kad padarinių numatymo laipsnis tyčioje gali svyruoti nuo tikimybės, lygios vienetui (arba 100 proc.), iki artimos nuliui [žr. 9, p. 90].

Kartu pažymėtina, kad nors neatsargioje kaltės formoje priežastinis ryšys negali būti suvokiamas kaip neišvengiamas arba realiai tikėtinas, tai dar nereiškia, kad, esant tyčiais, jis suvokiamas tik šiomis dviem formomis. Kaip minėta, esant tyčiais, padarinių atsiradimo tikimybė kaltininko gali būti vertinama bet koku laipsniu.

Objekto suvokimo reikšmė suvokiant nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį

Kai kurie baudžiamosios teisės specialistai pažymi, kad tyčia veikiantis kaltininkas turi suvokti, be kitų aplinkybių, ir nusikalstamos veikos objektą [žr. 10, p. 66, 80; 9, p. 87 – 89; 11, p. 312; 12, p. 131], t. y. saugomas vertybes, kurios pažeidžiamos konkrečia nusikalstama veika. Toks reikalavimas grindžiamas argumentu, kad tik suvokdamas nusikalstamos veikos objektą asmuo gali suvokti konkretų savo veikos pavojingumą. Kartu paprastai pažymima, kad objekto suvokimo įrodinėti nebūtina, nes jis yra suvokiamas kiekvienam žmogui ir daugeliu atvejų yra akivaizdus [11, p. 313; 13, p. 167].

Sunku sutikti su teiginiu, kad nusikalstamos veikos objektą gali suvokti kiekvienas asmuo. Šalia kiekvienam asmeniui lengvai suvokiamų nusikalstamomis veikomis pažeidžiamų objektų, tokių kaip žmogaus gyvybė, sveikata ar nuosavybė, baudžiamuoju įstatymu yra ginamos ir tokios vertybės, kurias gali suvokti ir įvardyti tik pakankamai plataus akiračio žmonės (pavyzdžiui, valstybės finansų sistema, valdymo tvarka, visuomenės saugumas ir t. t.). Nusikalstamos veikos objekto apibūdinimas neretai būna teisės mokslininkų diskusijų dalyku ir nėra visiškai aiškus netgi teisinį išsilavinimą turintiems asmenims. Taigi prezumpcija, kad kaltininkas paprastai suvokia nusikalstamos veikos objektą, laikytina nepagrįsta.

Taip pat abejotina, ar pagrįstai keliamas reikalavimas objekto suvokimą įtraukti į tyčios turinį. Į tyčios turinį įtrauktinas tik tokių aplinkybių suvokimas, kurios yra būtinos ir pakankamos kaltininkui suvokti daromos nusikalstamos veikos pavojingumą. Manytina, kad nusikalstamos veikos pavojingas pobūdis visiškai suprantamas suvokus faktines nusikalstamos veikos aplinkybes, numatant veikos padarinius ir suvokiant pagrindinius priežastinio ryšio bruožus (nusikalstamosiose veikose, aprašytose materialiomis sudėtimis). Reikalavimas, kad kaltininkas suvoktų dar ir nusikalstamos veikos objektą, yra perteklinis. Kaip pavyzdį panagrinėkime kaltininko, medžiojančio taurųjį elnią (kurio medžioklė Lietuvoje šiuo metu yra draudžiama), daromos nusikalstamos veikos (numatytos BK 272 str. 2 d.) pavojingumo suvokimą. Suvokdamas materialią saugomo gėrio išraišką – dalyką (mūsų pavyzdyje – kad tai taurasis elnias ir kad tai draudžiamas medžioti gyvūnas), taip pat veikos pobūdį (šautuvo charakteristikas ir kt.), numatomus padarinius (žvėries žūtį) ir pagrindinius priežastinio ryšio bruožus (kaip tikėtiną ar net realiai galimą žvėries žūtį dėl kaltininko veikos), kaltininkas visiškai suvokia daromos nusikalstamos veikos konkretų žalingumą. Kadangi nusikalstamos

veikos pavojingumo suvokimas jau nustatytas, kažin ar būtų prasmės toliau tyrinėti kaltininko suvokimą ir aiškintis, ar kaltininkas suprato, kokią vertybę jis pažeidė (mūsų pavyzdyje vertybė būtų gyvūnijos įvairovė bei atskiros gyvūnų rūšies populiacija). Šis klausimas greičiau atskleistų kaltininko išsilavinimą bei sugebėjimą mąstyti vertybių lygmeniu, nei padarytos nusikalstamos veikos konkretaus pavojingumo suvokimą (kuris jau prieš tai buvo nustatytas). Žinoma, sugebantis abstrakčiai, vertybiškai mąstyti kaltininkas geriau suvokia padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą. Tačiau kažin, ar baudžiamojoje teisėje yra pagrindo reikalauti (tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu) iš kaltininko tokio visapusiško padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo suvokimo.

Pažymėtina, kad nusikalstamos veikos objekto suvokimas teismų praktikoje paprastai nėra nustatinėjamas. Kaip nurodė AT teisėjų senatas 2002 m. birželio 21 d. nutarimu Nr. 37 patvirtintoje teismų praktikos apžvalgoje, kaltininko tyčios turinį nusikaltimuose, numatytuose 1961 m. BK 232¹, 232², 232⁵ ir 232¹⁰ str., sudaro tai, kad jis „suvokia, kad jo gamina mos, įgyjamos (grobiamos), laikomos, gabenamos, siunčiamos, parduodamos ar kitaip platinamos medžiagos yra narkotinės ar psichotropinės arba jų pirmos kategorijos pirmtakai, ir nori tai daryti“ [14]. Kaip matome, tiriant ir nagrinėjant nurodytas baudžiamąsias bylas (šiuo atveju jos yra dėl nusikalstamų veikų, įstatyme aprašytų formaliomis nusikalstamos veikos sudėtimis), būtina ir pakanka nustatyti, kad kaltininkas suvokė savo veiką ir jos dalyką. Ar kaltininkas suvokė, kokioms vertybėms (t. y. kokiam objektui) keliama grėsmė tokia nusikalstama veika, teismai neturi aiškintis. AT teisėjų senatas 1997 m. gruodžio 22 d. nutarime Nr. 13 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant mokesčių vengimo ir kitų nusikaltimų finansams baudžiamąsias bylas (BK 322, 323, 324, 325 str.)“ išaiškino, kad tyčia apgaulingai tvarkyti buhalterinę apskaitą (pagal 1961 m. BK 323 str. – S. B.) yra tuomet, kai asmuo sąmoningai (...) tvarko ją netinkamai, numato, kad tuo bus trukdoma visiškai ar iš dalies nustatyti įmonės komercinės, ūkinės, finansinės būklės rezultatus bei įvertinti turtą ir to siekia arba sąmoningai leidžia šioms pasekmėms kilti [15]. Kaip matyti iš šio pavyzdžio, tiriant nusikalstamas veikas, aprašytas materialiomis nusikalstamos veikos sudėtimis, nustatant tyčios intelektualinį momentą teismų praktikoje nustatoma, kad kaltininkas suvokė daromą veiką ir numatė dėl veikos galinčius kilti padarinius, bet nusikalstamos veikos objekto suvokimas taip pat nenustatinėjamas.

Taigi pritariant susiklosčiusiai teismų praktikai ir autoriams, nusikalstamos veikos objekto suvokimo nepriskirantiems tyčios turiniui [16], darytina išvada, kad tyčia veikiantis asmuo neprivalo suvokti daromos nusikalstamos veikos objekto, ir šios aplinkybės baudžiamosiose bylose įrodinėti nereikia.

Subjekto požymių suvokimo reikšmė suvokiant nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį

Baudžiamosios teisės teorijoje vieningai sutariama, kad tyčia veikiantis kaltininkas neprivalo suvokti savo, kaip nusikalstamos veikos subjekto, bendrųjų požymių. Pavyzdžiui, kaltininko įsitikinimas, kad nusikalstamos veikos darymo metu jis buvo nepakaltinamas, neturi reikšmės nustatant jo kaltės formą.

Mokslininkų nuomonės išsiskiria kalbant apie specialaus subjekto požymių suvokimą. Kai kurie autoriai teigia, kad tyčia veikiantis kaltininkas privalo juos suvokti [12, p. 131; 9, p. 84]. Anot prof. P. Dagelio, suvokdamas savo, kaip specialaus subjekto, požymius (pvz., suvokdamas, kad yra apklausiamas kaip liudytojas), kaltininkas suvokia iš šių požymių kylančias specialias pareigas (liudytojo pareiga – liudyti tiesą). Šių pareigų pažeidimas yra kiekvienos nusikalstamos veikos, kurios subjektas turi specialius požymius, pavojingumo esmė. Taigi, profesoriaus manymu, tik suvokdamas savo specialius požymius kaltininkas gali suvokti daromos nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį.

Manytina, kad P. Dagelio pateikiama loginė seka nėra visiškai teisinga. Kaltininko savo, kaip specialaus subjekto, požymių suvokimas dar nebūtinai reiškia savo pareigų su-

vokimą. Pavyzdžiui, kaltininkas gali suvokti, kad jis yra aplinkos apsaugos inspektorius, bet gali nesuvokti kai kurių savo pareigų, jei su jomis nebuvo supažindintas ar pats nesusipažino. Arba asmuo gali būti informuotas, kad jis apklausiamas kaip liudytojas, bet jam gali būti neišaiškintos jo kaip liudytojo pareigos. Abiem atvejais subjektai suvokia savo požymius, kurie baudžiamajame įstatyme laikomi specialiais subjekto požymiais, bet, nesuvokdami savo pareigų esmės, nesuvokia daromos nusikalstamos veikos pavojingumo.

Dėl to labiau pagrįsta laikytina prof. A. Rarogo nuomonė, kad tyčinėse nusikalstamosiose veikose svarbu nustatyti, kad kaltininkas suvokė savo konkrečias pareigas, kurias pažeidžia ar neatlieka, o kaltininko savo, kaip specialaus subjekto, požymių suvokimas neturi didesnės reikšmės [6, p.13].

Išvados

1. Nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį kaltininkas suvokia suvokdamas tam tikrus nusikalstamos veikos objektyviuosius požymius, būtent: veiką, fakultatyviuosius objektyviuosius požymius, taip pat (materialiomis sudėtimis aprašytose nusikalstamosiose veikose) padarinius bei priežastinį ryšį. Subjektyviųjų nusikalstamos veikos požymių ir nusikalstamos veikos objekto bei subjekto požymių suvokimas neturi teisinės reikšmės suvokiant nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį.

2. Suvokdamas faktines nusikalstamos veikos aplinkybes, kaltininkas turi suvokti tiek jų fizines savybes, tiek socialinį turinį.

3. Aplinkybės socialinis turinys suvokiamas, kai suvokiamas bent vienas iš jo aspektų – materialusis arba formalusis.

4. Formaliojo aplinkybės socialinio turinio aspekto suvokimui nepakanka, kad kaltininkas žinotų teisės norminiuose aktuose vartojamą aplinkybės pavadinimą, būtina, kad jis suvoktų ir atitinkamai aplinkybei teikiamą teisinę reikšmę.

5. Materialiomis sudėtimis aprašytose nusikalstamosiose veikose padarinių numatymas laikytinas būtina nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimo prielaida ir sudėtine jo dalimi. Taigi tyčios intelektualinį elementą sudaro vien nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas. BK 15 str. 2 d. 2 p. ir 3 d. išskiriamą padarinių numatymą reiktų traktuoti ne kaip atskirą nuo suvokimo tyčios intelektualinio elemento dalį, bet kaip vieną iš pavojingo pobūdžio suvokimo aspektų.

6. Esant tyčiai, kaltininkui pakanka suvokti baudžiamosios teisės požiūriu reikšmingą (adekvatų) priežastinį ryšį tarp jo veikos ir kilusių padarinių. Priežastinio ryšio detalių suvokimas ar nesuvokimas suvokiant nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį reikšmės neturi. Padarinių kilimo tikimybė esant tyčiai gali būti suvokiama nuo 100 proc. (neišvengiama) iki artimos 0 proc. (beveik negalima).

7. Nusikalstamos veikos objekto ir paties subjekto požymių suvokimas nėra būtinas kaltininkui suvokiant nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį, nes šis pobūdis suvokiamas per kitus nusikalstamos veikos objektyviuosius požymius.

LITERATŪRA

1. **Bluvšteinas V.** Kriminologija. – Vilnius, 1994.
2. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“ // Teismų praktika. 1999. Nr. 12.
3. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 29 „Dėl teismų praktikos pripažįstant veikas mažareikšmėmis“ (BK 8 str. 2 d.) // Teismų praktika. 2001. Nr. 14.

4. **Narkotinių** ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas (su vėlesniais 1 str. pakeitimais) // *Žin.* 1998. Nr. 8–161.
5. *Žin.* 2000. Nr. 4–113.
6. **Рарог А. И.** Вина в советском уголовном праве. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 1986. Prof. A. Rarogui pritaria ir V. Jakušynas, žr.: Якушин В. А. Ошибка и ее уголовно–правовое значение. – Казань, 1988. С. 23.
7. **Piesliakas V.** Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. – Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996.
8. **Нерсесян В. А.** Ответственность за неосторожные преступления. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
9. **Дегель П. С., Котов Д. П.** Субъективная сторона преступления и ее установление. – Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1974.
10. **Рарог А. И.** Квалификация преступлений по субъективным признакам. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс. 2003.
11. **Курс** уголовного права. Общая часть / Под ред. Кузнецовой Н. Ф. и Тяжковой И. М. – Москва: Зерцало – Москва, 2002. Том 1. С. 313.
12. **Кригер Г. А., Кузнецова Н. Ф.** Советское уголовное право. Общая часть. – Москва, 1988.
13. **Российское** уголовное право. Общая часть. Под ред. Рарога А. И. – Москва, 2003. Т. 1.
14. **Aukščiausiojo Teismo** teisėjų senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 37 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas (BK 232¹, 232², 232⁵ ir 232¹⁰ str.) // *Teismų praktika.* Nr. 17.
15. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1997 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 13 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant mokesčių vengimo ir kitų nusikaltimų finansams baudžiamąsias bylas (BK 322, 323, 324, 325 str.)“ // *Teismų praktika.* 1998. Nr. 8.
16. **Ткаченко В.** Вина: понятие, виды // *Teisė.* 1989. Nr. 22; *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis.* – Vilnius: Eugrimas, 2001; Wessels J. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra.* – Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 89–90.

Perception of Crime Dangerousness in Intentional Form of Fault

Doctoral Candidate Skirmantas Bikelis

Mykolas Romeris University

Keywords: crime dangerousness, foresight of prohibited result, intention.

SUMMARY

The article deals with the concept of perception of crime dangerousness, which, as defined in the Criminal Code of the Republic of Lithuania, is a substantial part of intellectual element of intention. The author analyses what elements of crime intentionally acting person must perceive, and which he may not. The author draws a conclusion that perpetrator perceives dangerousness of his offence, if person is aware of what he is doing, and of legally significant circumstances of his act or omission, and also (when the crime is described in the Criminal Code with material corpus delicti) he is aware of consequences of his act or omission and of causation. Offender's perception or non-perception of mens rea elements, and of social values, that are damaged by the crime, and also of offender's features, that are defined in the Criminal Code, has no significance for the decision, whether he or she was acting intentionally or not.

Specialities of perception of crime elements have been analysed in the article as well. It was aimed to disclose features of factual circumstances of a crime that should be perceived by offender, committing crime intentionally. In author's opinion, these features could be divided into two groups:

physical features and features, that disclose the social content of particular circumstance. Social content of crime circumstance may contain two aspects – material and formal. Intentionally acting person must perceive at least one of these aspects. The author notes, that knowledge of the legal title of crime circumstance (e. g., bus driver's knowledge of drugs' title, which he agrees to transport) is insufficient to establish person's perception of formal aspect of social content of circumstance. It is necessary, that offender would understand the legal meaning of that title as well.

The author argues, that defendant's foresight of possible prohibited result of his act or omission is essential for his perception of dangerousness of committed crime. It has been concluded, that foresight of consequences and perception of crime dangerousness, in contrary to widely accepted opinion, are not independent elements of intellectual element of intention. Foresight of consequences is constitutional part of perception of crime dangerousness. The author proposes to consider the relation between these two notions as relation between part and totality.

The author pays attention to specialities of perception of causation. He draws a conclusion, that an act or omission may be recognized as committed intentionally only if it was established, that defendant had perceived legally significant causal relationship between his act or omission and prohibited result. Offender may be not aware of details in development of causal relationship. The author points out, that it is sufficient condition to establish defendant's intent, if defendant foresaw the possibility of prohibited result in the interval from 100 percent (as inevitable) to nearly 0 percent (almost impossible).

